

Kohtulahendite kogumik

KOHTUJURISTI ETTEPANEK

PRIIT PIKAMÄE

esitatud 14. detsembril 2023¹

Kohtuasi C-432/22

PT

menetluses osales:

Spetsializirana prokuratura

(eelotsusetaotlus, mille on esitanud Spetsializiran nakazatelen sad (kriminaalasjade erikohus, Bulgaaria))

Eelotsusetaotlus – Õigusalane koostöö kriminaalasjades – Organiseeritud kuritegevus – Raamotsus 2008/841/JSK – Raamotsus 2004/757/JSK – Narkootikumidega kaubitsemine – Prokuröri ja süüteo toimepanija vahel sõlmitud karistuskokkulepe – Euroopa Kohtu pädevus – ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik – Euroopa Liidu põhiõiguste harta – Artikkel 47 – Kokkuleppe kohtulik kinnitamine – Tingimused – *Ad hoc* kohtukoosseisu määramine – Teiste süüdistatavate nõusolek

1. Süüdistatavale pakutav võimalus, et talle esitatava süüdistuse mahtu vähendatakse või et ta saab kergema karistuse, kui ta end süüdi tunnistab, enne kohtumenetlust faktiliste asjaolude vaidlustamisest loobub või uurimisasutusega igakülgset koostööd teeb, on Euroopa Inimõiguste Kohtu (edaspidi „EIK“) hinnangul² muutunud Euroopa riikide karistussüsteemides tavapäraseks.

2. Euroopa Kohus on samuti juba teinud otsuseid süüditunnistamise kokkuleppeid puudutavates kohtuasjades, ent neis on vaidluse all olnud üksnes teatavad kriminaalmenetluses kahtlustatava või süüdistatava menetluslikud õigused, nagu direktiivis (EL) 2016/343³ nimetatud õigus süütuse presumptsioonile või direktiivis 2012/13/EL⁴ nimetatud õigus saada teavet süüdistuse kohta.

3. Käesolevas kohtuasjas on küsimus selles, kas ELL artikli 19 lõike 1 teise lõiguga koostoimes Euroopa Liidu põhiõiguste harta (edaspidi „harta“) artikliga 47 on kooskõlas sellised liikmesriigi õigusnormid, mille kohaselt on sellise kokkuleppe kohtulik kinnitamine, millega üks süüdistatavatest tunnistab end talle etteheidetavate süütegude toimepanemises süüdi, saades selle eest kergema karistuse, esiteks antud muu kui algul seda kriminaalasja lahendama asunud kohtu pädevusse ning teiseks võimalik vaid tingimusel, et selle kokkuleppega nõustuvad kõik teised süüdistatavad, kes enda karistusõiguslikku vastutust ei tunnista.

¹ Algkeel: prantsuse.

² EIK 29. aprilli 2014. aasta otsus *Natsvlishvili ja Togonidze vs. Gruusia*, CE:ECHR:2014:0429JUD000904305, punkt 90.

³ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 9. märtsi 2016. aasta direktiiv, millega tugevdatakse süütuse presumptsiooni teatavaid aspekte ja õigust viibida kriminaalmenetluses kohtulikult arutelul (ELT 2016, L 65, lk 1).

⁴ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 22. mai 2012. aasta direktiiv, milles käsitletakse õigust saada kriminaalmenetluses teavet (ELT 2012, L 142, lk 1).

Õiguslik raamistik

Liidu õigus

4. Käesolevas kohtuasjas puutub asjasse ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik.

Bulgaaria õigus

5. Kriminaalmenetluse seadustiku (Nakazatelno protsesualen kodeks, edaspidi „NPK“)⁵ artiklis 381 „Kohtueelses menetluses sõlmitav karistuskokkulepe“ on sätestatud:

„1. Eeluurimise lõppedes võivad prokurör ja kaitsja neist ühe või teise ettepanekul sõlmida asja lahendamiseks kokkuleppe.

[...]

4. Kokkuleppega võidakse määrata kindlaks karistus vastavalt NK artiklile 55 ka siis, kui erilisi või arvukaid kergendavaid asjaolusid ei esine.

5. Kokkulepe peab olema kirjalik ja kajastama üksmeelset seisukohta järgmistes küsimustes:

1. kas tegu on toime pandud, kas selle pani toime süüdistatav ja kas ta pani selle toime süüliselt, kas tegemist on süüteoga ja milline on teo õiguslik kvalifikatsioon;

2. milline peab olema karistuse liik ja määr.

[...]

6. Kokkuleppe allkirjastavad prokurör ja kaitsja. Kahtlustatav või süüdistatav allkirjastab kokkuleppe, kui ta sellega nõustub, olles enne avaldanud, et loobub oma asja kohtulikust arutamisest tavamenetluses.

7. Kui menetlust viiakse läbi mitme isiku või mitme süüteo suhtes, võidakse sõlmida kokkulepe, mis puudutab mõnesid neist isikutest või mõnesid neist süütegudest.

[...]“.

6. NPK artiklis 382 „Kokkuleppe kohta tehtav kohtu otsus“ on sätestatud:

„1. Viivitamatult pärast kokkuleppe sõlmimist esitab prokurör selle pädevale esimese astme kohtule koos kriminaalasja toimikuga.

[...]

5. Kohus võib teha kokkuleppe muutmiseks ettepanekuid, mida arutatakse prokuröri ja kaitsjaga. Viimasena kuulatakse ära süüdistatav.

⁵ DV nr 86, 28.10.2005.

[...]

7. Kohus kinnitab kokkuleppe, kui see ei ole vastuolus seaduse ega heade kommetega.

[...]“.

7. NPK artiklis 384 „Kohtumenetluses sõlmitav kriminaalasja lahendamise kokkulepe“ on sätestatud:

„1. Käesolevas peatükis sätestatud tingimustel ja korras võib esimese astme kohus pärast kohtumenetluse algust, ent enne kohtuliku uurimise lõpetamist kinnitada kriminaalasja lahendamise kokkuleppe.

[...]

3. Sellisel juhul kinnitatakse karistuskokkulepe üksnes siis, kui kõik [kohtumenetluse] pooled on sellega nõustunud.“

8. NPK artiklis 384a „Ühe süüdistatava või ühe süüteo osas sõlmitud kokkuleppe kohta tehtav otsus“ on sätestatud:

„1. Kui pärast kohtumenetluse algust, ent enne kohtuliku uurimise lõppu sõlmitakse kokkulepe ühega süüdistatavatest või kokkulepe, mis puudutab ühte süütegudest, peatab kohus menetluse.

2. Teine kohtukoosseis teeb sõlmitud kokkuleppe kohta otsuse seitsme päeva jooksul asja saamisest arvates.

3. Lõikes 1 nimetatud kohtukoosseis jätkab kohtuasja läbivaatamist pärast seda, kui kokkuleppe kohta on otsus tehtud.“

Põhikohtuasi ja eelotsuse küsimused

9. Spetsializirana prokuratura (eriprokuratuur, Bulgaaria) saatis 25. märtsil 2020 Spetsializiran nakazatelen sadile (kriminaalasjade erikohus, Bulgaaria) süüdistusakti, milles süüdistas 41 isikut, sealhulgas SD-d ja PT-d, rikastumise eesmärgil narkootikumide levitamisega tegelenud kuritegeliku ühenduse juhtimises või sellesse kuulumises. PT-d süüdistati sellesse kuritegelikku ühendusse kuulumises ning uimastite omamises nende levitamise eesmärgil.

10. Kriminaalasja kohtueelses menetluses, 26. augustil 2020, sõlmisid prokurör ja SD kaitsja kokkuleppe, mille kohaselt tunnistas SD end kõigis talle esitatud süüdistustes süüdi ja talle määratakse seaduses sätestatust kergem karistus. Kokkuleppes mainiti ära teiste süüdistatavate nimed ja isikukoodid. Nende isikute nõusolekut ei küsitud ning 1. septembril 2020 kinnitas teine kohtukoosseis nimetatud kokkuleppe.

11. Kriminaalasja kohtuliku uurimise käigus sõlmisid prokurör ja PT kaitsja 17. novembril 2020. aastal kokkuleppe, mille kohaselt tunnistas asjaomane isik end kõigis tema vastu esitatud süüdistustes süüdi ning teda karistatakse toime pandud süütegude eest vangistusega, mis jäetakse

tingimisi kohaldamata (edaspidi „17. novembri 2020. aasta kokkulepe“). Võttes arvesse 5. septembri 2019. aasta kohtuotsust AH jt (süütuse presumptsioon) (C-377/18, EU:C:2019:670), muudeti seda kokkulepet nii, et sellest jäeti välja teiste süüdistatavate nimed ja isikukoodid.

12. Eelotsusetaotluse esitanud kohus kuulas 14. jaanuaril 2021 toimunud kohtuistungil ära teiste süüdistatavate seisukohad ning mõned neist ei andnud oma nõusolekut 17. novembri 2020. aasta kokkuleppe kinnitamiseks. Vastavalt NPK artiklile 384*bis* edastas see kohus 18. jaanuaril 2021 kokkuleppe kohtu esimehele, et viimane määraks kõnealuse kokkuleppe kohta otsuse tegemiseks teise kohtukoosseisu. 21. jaanuaril 2021 keeldus see teine kohtukoosseis 17. novembri 2020. aasta kokkuleppe kinnitamisest, kuna mõned süüdistatavatest ei olnud selleks oma nõusolekut andnud.

13. Lähtudes 29. juuli 2019. aasta kohtuotsusest Gambino ja Hyka (C-38/18, EU:C:2019:628) esitasid prokurör ja PT kaitsja kriminaalasja läbivaatavale kohtule 10. mail 2022 taotluse teha selle kokkuleppe kohta otsus ilma teiste süüdistatavate nõusolekut küsimata. Sellegipoolest jäeti 11. mail 2022 selle kohtukoosseisu liikmed välja nende hulgast, kelle vahel NPK artikli 384a alusel tehtud juhusliku valiku tulemusena määrati kindlaks nimetatud kokkuleppe kohta otsust tegev kohtukoosseis.

14. Selle sätte alusel määratud kohtukoosseis vaatas 18. mail 2022 läbi 17. novembri 2020. aasta kokkuleppe ja keeldus selle kinnitamisest, kuna kinnitamiseks oli vajalik ülejäänud 39 süüdistatava nõusolek. Selle keeldumise järel esitasid prokurör, PT ja tema kaitsja samal päeval kohtukoosseisule, kellele olid esitatud kõik tõendid, uue taotluse kinnitada kõnealune kokkulepe ilma teiste süüdistatavate nõusolekut küsimata. Prokurör avaldas siiski kahtlust, kas PTga sõlmitud kokkuleppe kinnitamise korral saab see kohtukoosseis teiste isikute osas menetlust erapooletuna jätkata. PT omakorda leidis, et kokkuleppe sõlmimise võimaluse puudumine rikuks tema õigusi, mis tulenevad Roomas 4. novembril 1950. aastal allkirjastatud Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonist (edaspidi „EIÕK“).

15. Eelotsusetaotluse esitanud kohus märgib eelotsusetaotluses, et vastus eelotsuse küsimustele on vajalik selleks, et ta saaks tema menetluses oleva kohtuasja sisuliselt lahendada, kuna see kohtuasi puudutab süütegusid, mis kuuluvad raamotsuste 2004/757/JSK⁶ ja 2008/841/JSK⁷ kohaldamisalasse ja seega „liidu õigusega hõlmatud valdkondadesse“ ELL artikli 19 lõike 1 teise lõigu tähenduses. Ta leiab, et prokuröri ja süüdistatava vahelise kokkuleppe sõlmimiseks liikmesriigi õiguses ette nähtud kord on käsitatav raamotsuse 2004/757 artikli 5 ja raamotsuse 2008/841 artikli 4 „kohaldamisena“ harta artikli 51 lõike 1 tähenduses.

16. Eelotsusetaotluse esitanud kohus küsib esiteks, kas NPK artikkel 384a on kooskõlas ELL artikli 19 lõike 1 teise lõigu ning harta artikli 47 esimese ja teise lõiguga. Nimetatud kohtu hinnangul on kaitse panemine olukorda, kus tõendeid kogub üks kohtukoosseis, ent nende kohta otsuse tegemine on teise kohtukoosseisu pädevuses, vastuolus kriminaalmenetluse vahetuse põhimõttega ja õigusega tõhusale kohtulikule kaitsele.

17. Teiseks küsib kõnealune kohus, kas NPK artikli 384 lõige 3, mille kohaselt on sellise kokkuleppe kinnitamiseks nõutav teiste samas kriminaalmenetluses süüdistatavate nõusolek, on kooskõlas raamotsuse 2004/757 artikliga 5 ja raamotsuse 2008/841 artikliga 4 ning lisaks sellele ka ELL artikli 19 lõike 1 teise lõigu ja harta artikliga 52 koostoimes harta artikliga 47. Selline

⁶ Nõukogu 25. oktoobri 2004. aasta raamotsus, millega kehtestatakse miinimumeeskirjad ebaseadusliku uimastiäri kuriteokoosseisu ja karistuste kohta (ELT 2004, L 335, lk 8).

⁷ Nõukogu 24. oktoobri 2008. aasta raamotsus organiseeritud kuritegevuse vastase võitluse kohta (ELT 2008, L 300, lk 42).

nõusoleku nõue piirab nimelt ühe viimati osutatud sättes nimetatud õiguskaitsevahendi kättesaadavust ilma, et see oleks kooskõlas proportsionaalsuse põhimõttega, nagu see on nõutav vastavalt harta artiklile 52.

18. Viimaks küsib eelotsusetaotluse esitanud kohus, kas juhul kui ta prokuröri ja PT vahel sõlmitud kokkuleppe kinnitaks, peaks ta seejärel selle kohtuasja lahendamisest taanduma, pidades silmas 28. mai 2020. aasta kohtumäärust UL ja VM (C-709/18, EU:C:2020:411, punkt 35), et tagada teistele süüdistavatele harta artikli 47 teises lõikes sätestatud õigus erapooletule kohtule.

19. Neil asjaoludel otsustas Spetsializiran nakazatelen sad (kriminaalasjade erikohus) menetluse peatada ning esitada Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:

- „1. Kas liidu õiguse kohaldamisalasse kuuluvate tegude toimepanemise süüdistust puudutava kriminaalmenetluse kontekstis on ELL artikli 19 lõike 1 teise [lõigu] ning harta artikli 47 esimese ja teise lõiguga kooskõlas liikmesriigi seadus, mille kohaselt on nõutav, et prokuröri ja süüdistatava vahel sõlmitud kokkuleppe vaatab sisuliselt läbi muu kohus kui see, kelle menetluses on kriminaalasi ja kellele on esitatud kõik tõendid, võttes arvesse, et sellise nõude põhjuseks on asjaolu, et seal on ka teisi süüdistatavaid, kes sellist kokkulepet sõlminud ei ole?
2. Kas raamotsuse 2004/757 artikliga 5, raamotsuse 2008/841 artikliga 4, ELL artikli 19 lõike 1 teise [lõiguga] ja harta artikliga 52 koostoimes artikliga 47 on kooskõlas liikmesriigi seadus, mille kohaselt kiidetakse kriminaalmenetlust lõpetav kokkulepe heaks vaid siis, kui kõik teised süüdistatavad ja nende kaitsjad on sellele nõusoleku andnud?
3. Kas harta artikli 47 teise lõigu kohaselt on nõutav, et pärast kokkuleppe läbivaatamist ja heakskiitmist taandab kohus end teiste süüdistatavate vastu esitatud süüdistuse läbivaatamisest, kui ta on teinud kokkuleppe kohta otsuse, mis ei käsitle kõnealuste teiste süüdistatavate osalemist süüdistuse aluseks olevate tegude toimepanemises ega nende süüküsimust?“

Menetlus Euroopa Kohtus

20. Kirjalikud seisukohad esitas Euroopa Komisjon.

Analüüs

21. Eelotsusetaotlusest nähtuvalt peab eelotsusetaotluse esitanud kohus vajalikuks, et Euroopa Kohus annaks tõlgenduse ELL artikli 19 lõike 1 teisele lõigule, harta artiklitele 47 ja 52 ning raamotsuse 2004/757 artiklile 5 ja raamotsuse 2008/841 artiklile 4, võttes arvesse eelotsusetaotluse esitanud kohtu kahtlusi küsimuses, kas nende sätetega on kooskõlas liikmesriigi õigusnormid, milles on määratletud, millistel tingimustel kinnitab kohus prokuröri ja süüdistatava vahel sõlmitud kokkuleppe, millega viimane tunnistab end talle ette heidetavates süütegudes süüdi ning millega talle selle tõttu määratakse eelnevalt kokku lepitud karistus.

22. Komisjon leiab oma kirjalikes seisukohtades sisuliselt, et raamotsuse 2004/757 artikkel 5 ja raamotsuse 2008/841 artikkel 4 ning harta artikkel 47 ei kuulu kohaldamisele. Samuti leiab komisjon, et teist eelotsuse küsimust puudutavas osas ei vasta eelotsusetaotluse põhjendus Euroopa Kohtu kodukorra artikli 94 nõuetele. Lisaks on oluline tähele panna, et väljakujunenud kohtupraktika kohaselt on Euroopa Kohtul omaenda pädevuse või talle esitatud eelotsusetaotluse

vastuvõetavuse hindamiseks kohustus kontrollida asjaolusid, mille alusel liikmesriigi kohus tema poole pöördus⁸.

Euroopa Kohtu pädevus

23. Kindlalt välja kujunenud kohtupraktika kohaselt ei ole Euroopa Kohus pädev eelotsuse küsimusele vastama, kui on ilmne, et liidu õigusnorm, mille tõlgendamist Euroopa Kohtult taotletakse, ei kuulu kohaldamisele⁹. Kui olukord ei kuulu liidu õiguse kohaldamisalasse, siis puudub Euroopa Kohtul pädevus ning osutatud harta sätted üksi ei saa olla selle pädevuse aluseks¹⁰.

24. Esimesena, mis puudutab ELL artikli 19 lõike 1 teise lõigu kohaldamist, siis tuleb tähele panna, et selle sätte kohaselt näevad liikmesriigid ette tulemusliku õiguskaitse tagamiseks vajaliku kaebeõiguse liidu õigusega hõlmatud valdkondades. Liikmesriikidel on niisiis kohustus näha ette õiguskaitsevahendite ja menetluste süsteem, mis tagab tõhusa kohtuliku kontrolli kõnealustes valdkondades. ELL artikli 19 lõike 1 teise lõigu kohaldamisalaga seoses ilmneb Euroopa Kohtu praktikast, et selles sättes on viidatud „liidu õigusega hõlmatud valdkondadele“, sõltumata olukorrast, milles liikmesriigid seda õigust harta artikli 51 lõike 1 tähenduses kohaldavad¹¹.

25. Seega kuulub ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik kohaldamisele kõigi riigisiseste organite suhtes, kes võivad kohtuna lahendada küsimusi, mis on seotud liidu õiguse kohaldamise või tõlgendamisega ja mis seega kuuluvad liidu õigusega hõlmatud valdkondadesse. Sellise olukorraga on tegemist eelotsusetaotluse esitanud kohtu puhul, kellel Bulgaaria üldkohtuna võidakse paluda lahendada liidu õiguse kohaldamise või tõlgendamisega seotud küsimusi ning kes liidu õiguse tähenduses määratletava „kohtuna“ kuulub Bulgaaria õiguskaitsevahendite süsteemi ELL artikli 19 lõike 1 teise lõigu tähenduses „liidu õigusega hõlmatud valdkondades“, mistõttu peab see kohus vastama tõhusa kohtuliku kaitse nõuetele. Lisaks tuleb esile tuua, et kuigi kohtukorraldus liikmesriikides kuulub viimati nimetatute pädevusse, on liikmesriigid siiski kohustatud selle pädevuse teostamisel täitma kohustusi, mis tulenevad neile liidu õigusest ja eelkõige ELL artikli 19 lõike 1 teisest lõigust¹².

26. Eelnevast tuleneb, et käesolevas kohtuasjas on ELL artikli 19 lõike 1 teise lõigu tõlgendamine Euroopa Kohtu pädevuses.

27. Teisena, liikmesriikide tegevust puudutavas osas on harta kohaldamisala harta artikli 51 lõikes 1 määratletud selliselt, et harta sätted on ette nähtud liikmesriikidele liidu õiguse kohaldamise korral – see säte kinnitab Euroopa Kohtu väljakujunenud kohtupraktikat, mille kohaselt kohaldatakse liidu õiguskorras tagatud põhiõigusi kõigis liidu õigusega reguleeritud olukordades, mitte aga väljaspool neid.

⁸ 22. märtsi 2022. aasta kohtuotsus Prokurator Generalny jt (kõrgeima kohtu distsiplinaarkolleegium – ametisse nimetamine) (C-508/19, EU:C:2022:201, punkt 59).

⁹ 24. veebruari 2022. aasta kohtuotsus Viva Telecom Bulgaria (C-257/20, EU:C:2022:125, punkt 123).

¹⁰ 18. aprilli 2023. aasta kohtumäärus Vantage Logistics (C-200/22, EU:C:2023:337, punkt 27).

¹¹ 26. märtsi 2020. aasta kohtuotsus Miasto Łowicz ja Prokurator Generalny (C-558/18 ja C-563/18, edaspidi „kohtuotsus Miasto Łowicz“, EU:C:2020:234, punktid 32 ja 33).

¹² Vt selle kohta kohtuotsus Miasto Łowicz (punktid 34–36).

28. Mis puudutab konkreetsemalt käesoleval juhul eelotsusetaotluses osutatud harta artiklit 47, siis tuleb sedastada, et eelotsusetaotluse esitanud kohus menetleb kriminaalasja, kus 40 isikut, sealhulgas PT-d, süüdistatakse rikastumise eesmärgil narkootikumide levitamiseга tegelenud kuritegelikkku ühendusse kuulumises ning asjaomast isikut süüdistatakse lisaks sellele ka uimastite omamises levitamise eesmärgil.

29. Vaidlust ei ole selles, et eelnimetatud süüteod, mis on karistatavate tegudena nimetatud Bulgaaria karistusseadustiku artikli 321 lõike 3 punktis 2 ja artikli 354a lõikes 1, kuuluvad raamotsuste 2004/757 ja 2008/841 kohaldamisalasse ning neis raamotsustes – vastavalt artiklis 5 ja artiklis 4 – on sätestatud, et liikmesriigid võivad võtta vajalikke meetmeid, et tagada neis raamotsustes nimetatud sanktsioonide võimalik vähendamine, kui kurjategija loobub kriminaalsest tegevusest raamotsustega hõlmatud valdkondades ning esitab haldus- või kohtuasutustele teavet, mida asjaomased asutused ei oleks muul teel saanud, aidates neil eelkõige identifitseerida või anda kohtu alla teisi kurjategijaid või leida tõendeid.

30. Kas eespool sedastatust saab järeldada – nagu eelotsusetaotluse esitanud kohus seda teeb –, et süüditunnistamise kokkuleppe kohtulikkku kinnitamist reguleerivate liikmesriigi õigusnormide näol on tegemist liidu õiguse kohaldamisega harta artikli 51 lõike 1 tähenduses ning et seetõttu kuuluvad kohaldamisele ka harta sätted?

31. Sellele küsimusele võiks vastata eitavalt, kui lähtuda analoogia alusel arutluskäigust, millest lähtudes tehti 24. septembri 2019. aasta kohtumäärus Spetsializirana prokuratura (süütuse presumptsioon) (C-467/19 PPU, EU:C:2019:776), mis puudutas seda, kuidas tõlgendada direktiivi 2016/343 artikli 7 lõiget 4, mille kohaselt „[l]iikmesriigid võivad lubada oma kohtutel võtta karistuse mõistmisel arvesse kahtlustatava ja süüdistatava koostöövalmidust“. Nimetatud lahendis leidis Euroopa Kohus, et seda artiklit tuleb tõlgendada nii, et see ei reguleeri küsimust, kas põhikohtuasjas käsitletavate õigusnormide kohaselt kuritegelikkku ühendusse kuulumises süüdistatava isiku ja prokuröri vahel sõlmitud karistuskokkuleppe kohtuliku kinnitamise tingimus võib olla see, et teised isikud, keda sellesse kuritegelikkku ühendusse kuulumises süüdistatakse, annavad selle kokkuleppe sõlmimiseks nõusoleku, hoolimata varem sedastatust, et see direktiiv on põhikohtuasja menetluses *ratione personae et materiae* kohaldatav.

32. Käesoleval juhul on esiteks oluline rõhutada, et raamotsuste 2004/757 ja 2008/841 vastuvõtmise aluseks oli eelkõige EL lepingu artikli 31 lõike 1 punkt e, kus oli nimelt sätestatud, et kriminaalasjades hõlmavad õiguslase koostöö ühismeetmed järkjärgulist meetmete võtmist, selleks et kehtestada miinimumeeskirjad kuriteokoosseisu tunnuste ja karistuste suhtes organiseeritud kuritegevuse, terrorismi ja uimastikaubanduse valdkonnas¹³. Nende raamotsustega on kehtestatud EL lepingu artikli 31 lõike 1 asendanud ja praegu kehtiva ELTL artikli 83 lõike 1 alusel karistusõiguse materiaalõigusnorme puudutavad miinimumeeskirjad.

33. Tuleb aga tõdeda, et kõnealused liikmesriigi õigusnormid kuuluvad kriminaalmenetluse valdkonda ning ükski ELTL artikli 82 lõike 2 alusel vastu võetud liidu õigusakt, mille eesmärk on tugevdada kahtlustatavate või süüdistatavate õigusi kogu kriminaalmenetluse vältel, ei reguleeri konkreetset prokuröri ja süüteo toimepanija vaheliste süüditunnistamise kokkulepete sõlmimise tingimusi ja korda. Väljakujunenud kohtupraktika kohaselt eeldab mõiste „liidu õiguse kohaldamine“ harta artikli 51 tähenduses teatava seose olemasolu liidu õigusakti ja asjaomase riigisisese meetme vahel, mis ulatub kaugemale sellest, et asjaomaste valdkondade puhul on tegemist naabervaldkondadega või et üks neist valdkondadest avaldab teisele kaudset mõju¹⁴.

¹³ Raamotsuse 2004/757 kohta vt 11. juuni 2020. aasta kohtuotsus Prokuratura Rejonowa w Słupsku (C-634/18, EU:C:2020:455, punkt 32).

¹⁴ 10. juuli 2014. aasta kohtuotsus Julián Hernández jt (C-198/13, EU:C:2014:2055, punkt 34).

34. Teiseks tuleb tähele panna, et raamotsused on saavutatavat tulemust silmas pidades liikmesriikidele siduvad, kuid jätavad vormi ja meetodite valiku selle riigi ametiasutustele¹⁵. Nagu eespool märgitud, on raamotsused 2004/757 ja 2008/841 üksnes minimaalse ühtlustamise vahendid. Järelikult on liikmesriikidel nende rakendamisel enda riigisiseses õiguses ulatuslik kaalutlusruum¹⁶.

35. Kolmandaks tuleneb raamotsuse 2004/757 artikli 5 ja raamotsuse 2008/841 artikli 4 sõnastusest, et nende sätete kohaselt on liikmesriikidele üksnes jäetud võimalus lubada oma õiguskaitseasutustel pärast karistusõigusliku vastutuse tuvastamist karistuse mõistmisel süüdistatavate tehtud koostööd arvesse võtta. Kõnealused sätted ei pane liikmesriikidele mis tahes kohustust tagada, et need asutused sellist koostööd arvesse võtaksid, ega anna süüdistatavale mis tahes õigust kergemale karistusele, kui ta teeb õiguskaitseasutustega koostööd, näiteks sõlmides prokuröriga kokkuleppe, milles ta end süüdi tunnistab¹⁷.

36. Oluline on rõhutada, et Euroopa Kohus on leidnud, et liidu põhiõigused ei ole liikmesriikide õigusnormide suhtes kohaldatavad, kui asjaomast valdkonda reguleerivad liidu õiguse normid ei näe liikmesriikidele põhikohtuasjas vaidluse all olevas olukorras ette mingeid konkreetseid kohustusi¹⁸.

37. Neljandaks tuleb mõistagi tähele panna, et raamotsuse 2004/757 artiklis 5 ja raamotsuse 2008/841 artiklis 4 on täpsustatud, millistel tingimustel saavad liikmesriikide õiguskaitseasutused vastava võimaluse olemasolul süüdistatavate koostöövalmidust arvesse võtta, kusjuures kõnealusel juhul puudutavad need tingimused selle koostöö sisu. Loomulikult ei lükka see tähelepanek ümber järeldust, et liikmesriikidel ei lasu kohustust koostöö tegemist arvesse võtta. Lisaks sellele ja eelkõige ei ole raamotsuste 2004/757 ja 2008/841 eelviidatud sätetes mitte ühtegi viidet sellele, millistel menetluslikel tingimustel ja millises korras võib õiguskaitseasutus süüteo toimepanija poolset koostööd arvesse võtta – ükskõik kas see puudutab kohtus kergendavate asjaolude tuvastamist või prokuröri ja asjaomase isiku vahel erinevates võimalikes menetlusetappides sõlmitud süüditunnistamise kokkulepet –, ega ka ühtegi viidet sellise kokkuleppe sisule, mitme süüdistuse korral kohtulikku kinnitamis puudutavale otsustusprotsessile ega selle tagajärgedele. See kord ja need tingimused kuuluvad ainult liikmesriikide õiguse reguleerimisalasse¹⁹.

38. Sellest järeldub, et raamotsuse 2004/757 artikkel 5 ja raamotsuse 2008/841 artikkel 4 ei reguleeri küsimust, kas karistuskokkuleppe kinnitamise tingimuseks võib seada teiste süüdistatavate nõusoleku ja selle, et kokkuleppe kinnitab muu kui algul kriminaalasja läbi vaatama asunud kohtukoosseis²⁰. Kuna põhikohtuasjas ei ole tegemist liidu õiguse kohaldamisega, ei saa eelotsusetaotluse esitanud kohtu viidatud harta sätted kohaldamisele kuuluda, mistõttu ei ole taotluse lahendamine Euroopa Kohtu pädevuses.

¹⁵ 11. juuni 2020. aasta kohtuotsus Prokuratura Rejonowa w Słupsku (C-634/18, EU:C:2020:455, punkt 39).

¹⁶ Raamotsuse 2004/757 kohta vt 11. juuni 2020. aasta kohtuotsus Prokuratura Rejonowa w Słupsku (C-634/18, EU:C:2020:455, punkt 41).

¹⁷ Vt analoogia alusel 24. septembri 2019. aasta kohtumäärus Spetsializirana prokuratura (süütuse presumptsioon) (C-467/19 PPU, EU:C:2019:776, punkt 34).

¹⁸ 24. septembri 2019. aasta kohtumäärus Spetsializirana prokuratura (süütuse presumptsioon) (C-467/19 PPU, EU:C:2019:776, punkt 41 ja seal viidatud kohtupraktika).

¹⁹ Vt analoogia alusel 24. septembri 2019. aasta kohtuotsus Spetsializirana prokuratura (süütuse presumptsioon) (C-467/19 PPU, EU:C:2019:776, punktid 34 ja 35).

²⁰ Vt analoogia alusel 24. septembri 2019. aasta kohtuotsus Spetsializirana prokuratura (süütuse presumptsioon) (C-467/19 PPU, EU:C:2019:776, punkt 36).

39. Pean siiski tõdema, et Euroopa Kohtu praktikas peitub ka näiteid mõiste „liidu õiguse kohaldamine“ vähem rangest tõlgendamisest²¹, seejuures tuleb teiste tegurite hulgas hinnata, kas asjaomase riigisisese õigusnormi eesmärk on liidu õiguse sätte kohaldamine, milline on selle riigisisese õigusnormi iseloom ja kas see järgib teistsuguseid eesmärke kui liidu õigus, isegi kui see riigisisene õigusnorm mõjutab liidu õigust vaid kaudselt, ning kas selles valdkonnas on olemas liidu õiguse erinormid, mis võivad seda valdkonda mõjutada²². Vaadeldes raamotsuse 2004/757 artiklit 5 ja raamotsuse 2008/841 artiklit 4 koosmõjus neile eelnevate sätetega, mis puudutavad liikmesriigi vajadust näha ette tõhusad, proportsionaalsed ja hoiatavad karistused²³, saaks väita, et kõnealuste liikmesriigi õigusnormide eesmärk on liidu õiguse kohaldamine ning nende eesmärk on tegelikult sama, mis neil otsustel, ehk uimastikaubanduse ja organiseeritud kuritegevuse vastane võitlus.

40. Seega ei ole järeldus, mis puudutab seda, kas eelviidatud teise õiguse aktide sätted on käesoleval juhul kohaldatavad või mitte, ning seda, kuidas see mõjutab harta ja eelkõige selle artikli 47 kohaldatavust, absoluutne. Nimelt on leitud, et kuna ELL artikli 19 lõike 1 teise lõiguga kohustatakse kõiki liikmesriike kehtestama liidu õigusega hõlmatud valdkondades tõhusa kohtuliku kaitse tagamiseks vajalikud õiguskaitsevahendid eelkõige harta artikli 47 tähenduses, siis tuleb viimati nimetatud sätet ELL artikli 19 lõike 1 teise lõigu tõlgendamisel nõuetekohaselt arvesse võtta²⁴.

Eelotsuse küsimuste vastuvõetavus

41. Kõigepealt tuleb silmas pidada, et liikmesriigi õigusnormide kooskõlaga seoses puudutavad eelotsusetaotluse esitanud kohtu küsimused kahte seadusest tulenevat nõuet ehk esiteks seda, et kohtumenetluse ajal prokuröri ja ühe süüdistatava vahel või ühe etteheidetava süüteo osas sõlmitud kokkuleppe kinnitamiseks tuleb määrata *ad hoc* kohtukoosseis selle asemel, kes algul kriminaalasja läbi vaatama asus (esimene ja kolmas eelotsuse küsimus²⁵), ning teiseks seda, et selle kokkuleppe kohtuliku kinnitamise eeldusena peavad kõik teised kohtumenetluse pooled ja seega ka kaassüüdistatavad olema sellele kokkuleppele andnud oma nõusoleku (teine eelotsuse küsimus).

42. Võttes arvesse asjasse puutuvat Euroopa Kohtu kohtupraktikat ja konkreetsemalt seda, kuidas on see kokku võetud kohtuotsuses Miasto Łowicz, on oluline rõhutada, et ELTL artiklis 267 sätestatud menetlus on Euroopa Kohtu ja liikmesriikide kohtute koostöö vahend, mille abil Euroopa Kohus annab liikmesriikide kohtutele liidu õiguse tõlgenduse, mida need kohtud vajavad nende menetluses olevate vaidluste lahendamiseks, ning eelotsusetaotluse esitamist ei õigusta mitte nõuandvate arvamuste saamine üldiste või hüpoteetiliste küsimuste kohta, vaid asjaolu, et see on vaidluse tõhusaks lahendamiseks olemuslikult vajalik. ELTL artikli 267 sõnastusest enesest ilmneb, et esitatud eelotsusetaotlus peab olema „vajalik“ selleks, et eelotsusetaotluse esitanud kohus saaks tema menetluses olevas kohtuasjas „teha otsuse“. Euroopa Kohus on korduvalt tõdenud, et nii ELTL artikli 267 sõnastusest kui ka ülesehitusest tuleneb, et

²¹ Vt näiteks 9. märtsi 2017. aasta kohtuotsus Milkova (C-406/15, EU:C:2017:198, eelkõige punkt 52) ning 21. detsembri 2011. aasta kohtuotsus N. S. jt (C-411/10 ja C-493/10, EU:C:2011:865, punktid 64–69).

²² 10. juuli 2014. aasta kohtuotsus Julián Hernández jt (C-198/13, EU:C:2014:2055, punkt 37 ja seal viidatud kohtupraktika).

²³ Märgin, et eelotsusetaotluses on mainitud raamotsuse 2004/757 artikli 4 lõiget 1 ning raamotsuse 2008/841 artiklit 3.

²⁴ 22. veebruari 2022. aasta kohtuotsus RS (konstitutsioonikohtu otsuste toime) (C-430/21, EU:C:2022:99, punkt 37).

²⁵ Olles küll eraldi sõnastatud, puudutavad esimene ja kolmas eelotsuse küsimus siiski sama probleemi, milleks on see, milline kohus on pädev otsustama süüdistatavate karistusõigusliku vastutuse üle, sealhulgas neist ühe poolt sõlmitud süüditunnistamise kokkulepet kinnitades.

eelotsusemenetlus eeldab eelkõige liikmesriigi kohtus tegelikult pooleli olevat menetlust²⁶, mille raames palutakse sellel kohtul teha otsus, milles saab eelotsust arvesse võtta. Eelotsusemenetluses on Euroopa Kohtu ülesanne abistada eelotsusetaotluse esitanud kohut viimase menetluses oleva konkreetse kohtuvaidluse lahendamisel. Sellises menetluses peavad nimelt see kohtuvaidlus ja need liidu õigusnormid, mille tõlgendamist palutakse, olema sedavõrd seotud, et see tõlgendus on objektiivselt vajalik otsuse jaoks, mille eelotsusetaotluse esitanud kohus peab tegema²⁷.

43. Kohtuotsusest Miasto Łowicz tuleneb, et see seos võib olla otsene või kaudne, olenevalt sellest, milliseга kolmest seal sõnastatud vastuvõetavuse hüpoteesist tegemist on. See on otsene, kui liikmesriigi kohus peab kohaldama liidu õigust, mille tõlgendust taotletakse selleks, et leida põhikohtuasjale sisuline lahendus (esimene hüpotees). See on kaudne, kui eelotsus annab eelotsusetaotluse esitanud kohtule tõlgenduse, mis puudutab selliseid liidu õiguse menetluslikke sätteid, mida ta oma kohtuotsuse tegemiseks kohaldama peab (teine hüpotees), või liidu õiguse tõlgenduse, mis võimaldab tal lahendada riigisisese õiguse menetluslikke küsimusi, enne kui ta oma menetluses oleva kohtuvaidluse sisuliselt lahendab (edaspidi „kolmas hüpotees“)²⁸. Kohtuotsuses Miasto Łowicz käsitles Euroopa Kohus esitatud eelotsuse küsimusi üksteise järel, lähtudes kolmest erinevast ja üksikuna vajalikkuse kriteeriumile vastavast olukorrast, ning leidis, et need küsimused ei ole vastuvõetavad, rõhutades kolmanda hüpoteesiga seoses erinevust kohtuasjadest, milles tehti kohtuotsus A. K. jt (kõrgeima kohtu distsiplinaarkollegiumi sõltumatus)²⁹, kus Euroopa Kohtult eelotsusemenetluses taotletud tõlgendus mõjutas küsimust, mis puudutas pädeva kohtu kindlaksmääramist selleks, et sisuliselt lahendada liidu õigust käsitlevad kohtuasjad³⁰.

44. Esmapilgul võiks asuda seisukohale, et küsimustega, mille ta Euroopa Kohtule esitas, ning liidu õiguse tõlgendusega, mida ta taotleb, soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus saada selgust ühes liikmesriigi menetlusõiguslikus küsimuses, mille ta *in limine litis* lahendama peab, mis vastab kolmandale hüpoteesile. See küsimus puudutab *ad hoc* kohtukoosseisu pädevust otsustada eelotsusetaotluse esitanud kohtu asemel prokuröri ja süüdistatava vahel selles kohtus sõlmitud süüditunnistamise kokkuleppe kinnitamine.

45. Ühes hiljutises kohtuotsuses märkis Euroopa Kohus üldiselt, et ELTL artikli 267 alusel on vastuvõetavad sellised eelotsuse küsimused, mille eesmärk on võimaldada eelotsusetaotluse esitanud kohtul *in limine litis* lahendada menetluslikku laadi raskused, nagu need, mis on seotud tema enda pädevusega lahendada tema menetluses olev kohtuasi või ka õiguslike tagajärgedega, mida tuleb tunnustada või mis tuleb tunnustamata jätta kohtulahendi puhul, mis võib takistada asja läbivaatamist nimetatud kohtu poolt³¹. Näib, et selles lähenemisviisis käsitatakse menetluslikku probleemistikku kui sellist eraldiseisva probleemina selles mõttes, et see iseenesest vastab ELTL artiklis 267 sätestatud vajalikkuse kriteeriumile. Kuigi Euroopa Kohus on selgelt käsitlenud ainult kahte konkreetset näidet, näib esimene neist hõlmavat ka küsimust, mis

²⁶ Sofiyski gradski sad (Sofia linnakohus, Bulgaaria) teatas 5. augusti 2022. aasta kirjas Euroopa Kohtule, et 27. juulil 2022 jõustunud seadusemuudatuse tulemusena lõpetati Spetsializiran nakazatelen sadi (kriminaalasjade erikohus) tegevus ning teatavad viimase menetluses olnud kriminaalasjad, sealhulgas põhikohtuasi, anti sellest kuupäevast arvates üle talle. Vastuvõetavuse tingimus, mis puudutab seda, et põhikohtuasja menetlus on pooleli, näib seega jätkuvalt täidetud olevat.

²⁷ Kohtuotsus Miasto Łowicz (punktid 44–46).

²⁸ Vt kohtuotsus Miasto Łowicz (punktid 49–51).

²⁹ 19. novembri 2019. aasta kohtuotsus (C-585/18, C-624/18 ja C-625/18, EU:C:2019:982).

³⁰ Kohtuotsus Miasto Łowicz (punkt 51).

³¹ 13. juuli 2023. aasta kohtuotsus YP jt (kohtuniku puutumatus e-ärahvõtmine ja kohtuniku ajutiselt teenistusest kõrvaldamine) (C-615/20 ja C-671/20, EU:C:2023:562, punktid 46 ja 47).

puudutab seda, kas kohus, kelle menetluses oli algul kõiki süüdistatavaid puudutav kriminaalasi, on või ei ole pädev otsustama neist ühe poolt allkirjastatud süüditunnistamise kokkuleppe kinnitamisest.

46. Teiste süüdistatavate üksmeelse nõusoleku nõude näol on seevastu tegemist kokkuleppe kinnitamise protsessi erilise tingimusega, mis on eraldiseisev küsimusest, milline kohus asja lahendama peab, ning sellele tõdemusele tuginedes saaks asuda seisukohale, et teine eelotsuse küsimus on vastuvõetamatu. See seisukoht võib siiski näida liialt abstraktne, kuna seeläbi lahutataks teineteisest kaks elementi, mis on osa samast mehhanismist ja mõjutavad võrdväärselt kriminaalmenetluse kulgu eelotsusetaotluse esitanud kohtus.

47. Seda tõdemust arvestades võib minu arvates asjasse puutuda kohtuotsuses Miasto Łowicz mainitud esimene vastuvõetavuse hüpotees. Märgin siinkohal, et nagu ka eelotsusetaotluse esitanud kohus õigesti rõhutas³², on eelotsuse küsimustes viidatud menetluslikele probleemidele, mis on lahutamatu seotud sisulise otsusega, mille see kohus peab tegema süüdistatavate karistusõigusliku vastutuse ja selle tuvastamise korral karistuse mõistmise kohta. Oluline on rõhutada, et eelotsusetaotluses esile toodu kohaselt lahendatakse prokuröri ja süüdistatava vahel sõlmitava kokkuleppega, millega viimane end talle etteheidetavates tegudes süüdi tunnistab ja millega talle seetõttu eelnevalt kokkulepitud karistus määratakse, kõik küsimused, mida tuleb arvesse võtta sisulise kohtuotsuse tegemisel, kuna seal märgitakse ära asjaomase isiku toime pandud süütegu ja selle õiguslik kvalifikatsioon ning ka karistuse liik ja määr.

48. Neil asjaoludel näivad Euroopa Kohtu vastused, mis puudutavad eelotsusetaotluse esitanud kohtu sõnul sisulist kohtuotsust asendava kokkuleppe kohtuliku kinnitamise tingimusi sätestavate liikmesriigi õigusnormide kooskõla, olevat vajalikud selleks, et eelotsusetaotluse esitanud kohtul oleks võimalik tema menetluses olevas kriminaalasjas otsus teha. Seega näib, et põhikohtuasjal on seos ELL artikli 19 lõike 1 teise lõiguga, mille tõlgendamist taotletakse, kuna see tõlgendus on objektiivselt vajalik sisulise otsuse tarbeks, mille eelotsusetaotluse esitanud kohus langetama peab.

49. Lisaks sellele näib mulle, et vastupidi komisjoni väidetule on Euroopa Kohtu kodukorra artiklis 94 ja eelkõige selle artikli punktis c sätestatud nõuded käesoleval juhul täidetud. Eelotsusetaotluse esitanud kohus on nimelt piisavalt selgitanud, millistel põhjustel tekkis tal süüditunnistamise kokkuleppe kinnitamisel teiste süüdistatavate üksmeelse nõusolekuga seotud tingimuse puhul ELL artikli 19 lõike 1 teises lõigus viidatud tõhusa kohtuliku kaitse nõude tõlgendamist puudutav küsimus³³. Ta leiab, et selline kokkulepe on PT jaoks üks õiguskaitsevahend, mis annab talle võimaluse saada kergem karistus, ning et sellise nõusoleku vajalikkus piirab põhjendamatult sellise õiguskaitsevahendi kättesaadavust, rikkudes eelnimetatud nõuet ja täpsemalt õigust õiglasele menetlusele.

50. Seega on võimalik asuda seisukohale, et käesolev eelotsusetaotlus on vastuvõetav.

³² Eelotsusetaotluse punkt 34.

³³ Kuigi eelotsusetaotluse esitanud kohus viitab ELL artikli 19 lõike 1 teisele lõigule, on ta, tõsi küll, võrdlemisi ebaselges sõnastuses mitu korda silmas pidanud ka harta artiklit 47, mille kohta on Euroopa Kohus leidnud, et seda tuleb esimesena nimetatud sätte tõlgendamisel arvesse võtta.

Sisulised küsimused

Ad hoc kohtukoosseisu määramine

51. Sisuliselt küsib eelotsusetaotluse esitanud kohus, kas ELL artikli 19 lõike 1 teise lõiguga koosmõjus harta artikliga 47 on vastuolus selline menetlusnorm, mille kohaselt antakse prokuröri ja ühe süüdistatava vahel kriminaalasja kohtumenetluse ajal sõlmitud süüditunnistamise kokkuleppe kinnitamine automaatselt muu kui selle kohtukoosseisu pädevusse, kes vaatab läbi kõigi süüdistatavate kriminaalasja ja kellele on esitatud kõik tõendid, olgugi et kokkuleppe kinnitamisega kaassüüdistatavate süü üle ei otsustata. Eelotsusetaotluse esitanud kohtul tekib selles osas kahtlusi nii seoses asjaomase kohtu erapooletuse nõudega kui ka kriminaalmenetluse vahetuse põhimõttega.

– Objektiivse erapooletuse nõue

52. Nagu on ELL artikli 19 lõike 1 teises lõigus ette nähtud, peavad liikmesriigid kehtestama õiguskaitsevahendite ja menetluste süsteemi, mis tagab õigussubjektidele, et järgitakse nende õigust tõhusale kohtulikule kaitsele liidu õigusega hõlmatud valdkondades. Liidu õigusest õigussubjektidele tulenevate õiguste tõhusa kohtuliku kaitse põhimõte, millele on viidatud ELL artikli 19 lõike 1 teises lõigus, on liidu õiguse üldpõhimõte, mis tuleneb liikmesriikide ühistest põhiseaduslikest tavadest, mida on tunnustatud EIÕK artiklites 6 ja 13 ning mida nüüd on kinnitatud harta artiklis 47³⁴.

53. Kuna ELL artikli 19 lõike 1 teise lõiguga kohustatakse kõiki liikmesriike kehtestama liidu õigusega hõlmatud valdkondades tõhusa kohtuliku kaitse tagamiseks vajalikud õiguskaitsevahendid eelkõige harta artikli 47 tähenduses, siis tuleb viimati nimetatud sätet ELL artikli 19 lõike 1 teise lõigu tõlgendamisel nõuetekohaselt arvesse võtta samamoodi nagu EÕIK artikli 6 lõiget 1 puudutavat EIK praktikat³⁵. Selleks aga, et kindlustada, et organitel, kellel võib olla vaja otsustada liidu õiguse kohaldamise ja tõlgendamisega seotud küsimuste üle, oleks võimalik tagada niisugune tõhus kohtulik kaitse, on esmatähtis säilitada nende organite sõltumatus, nagu kinnitab ka harta artikli 47 teine lõik, mille kohaselt on asja arutamine „sõltumatus ja erapooletus“ kohtus üks nõuetest, mis on seotud põhiõigusega tõhusale õiguskaitsevahendile. Kohtute sõltumatuse nõue, mis kuulub olemuslikult õigusemõistmise ülesande juurde, on oluline osa õigusest tõhusale kohtulikule kaitsele ja põhiõigusest õiglasele kohtulikule arutamisele, mis on ülimalt tähtis, et tagada liidu õigusest õigussubjektidele tulenevate õiguste kogumi ja ELL artiklis 2 osutatud liikmesriikide ühiste väärtuste, eeskätt õigusriigi väärtuse kaitse³⁶.

54. Väljakujunenud kohtupraktika kohaselt on sõltumatuse nõudel kaks aspekti. Esimene, väline aspekt eeldab, et asjasse puutuv organ täidab oma ülesandeid täiesti iseseisvalt, olemata kellegagi hierarhilises või alluvussuhtes ja saamata kelleltki korraldusi või juhiseid, ning et ta on seega kaitstud väljastpoolt tuleva sekkumise või surve eest, mis võib kahjustada selle organi liikmete otsustusvabadust ja mõjutada nende otsuseid. Teine, sisemine aspekt on seotud erapooletuse mõistega ja selle eesmärk on võrdse distantssi säilitamine menetlusosalistega ja nende vastavate huvidega menetluse eset arvestades. See aspekt eeldab, et tagatakse objektiivsus ning kohtuasja

³⁴ 15. juuli 2021. aasta kohtuotsus komisjon vs. Poola (kohtunike distsiplinaarkord) (C-791/19, EU:C:2021:596, punkt 52).

³⁵ Vt selle kohta 22. veebruari 2022. aasta kohtuotsus RS (konstitutsioonikohtu otsuste toime) (C-430/21, EU:C:2022:99, punkt 37).

³⁶ Vt selle kohta 15. juuli 2021. aasta kohtuotsus komisjon vs. Poola (kohtunike distsiplinaarkord) (C-791/19, EU:C:2021:596, punktid 57 ja 58 ning seal viidatud kohtupraktika).

lahendi suhtes ei võeta arvesse muud huvi peale õigusnormide range kohaldamise. Need sõltumatuse ja erapooletuse tagatised eeldavad selliste normide olemasolu, mis puudutavad muu hulgas organi koosseisu, selle liikmete nimetamist, ametiaega ja nende taandumise, taandamise ja tagandamise aluseid ning mis lubavad ümber lükata õigussubjektide põhjendatud kahtlused selle suhtes, kas nimetatud organ on väljaspool väliste tegurite haardeulatust ja kas ta on vastanduvaid huvisid arvestades neutraalne³⁷.

55. Viidates EIK väljakujunenud praktikale, on Euroopa Kohus ka täpsustanud, et „erapooletuse“ tingimust võib hinnata eri viisidel. Subjektiivsest aspektist vaadates tuleb arvesse võtta kohtuniku isiklikke veendumusi ja käitumist, hinnates, kas kohtunik on ilmutanud kohtuasjas erapoolikust või isiklikke eelarvamusi, võttes arvesse, et subjektiivset erapooletust eeldatakse, kuni pole tõendatud vastupidist. Objektiivsest aspektist vaadates tehakse kindlaks, kas kohus ise ja muu hulgas ka tema koosseis pakub piisavaid tagatisi, et välistada mis tahes põhjendatud kahtlused tema erapooletuse osas. Objektiivne hindamine seisneb selles, et tehakse kindlaks, kas olenemata kohtuniku enda käitumisest võimaldab mõni kontrollitav faktiline asjaolu tema erapooletuse kahtluse alla seada. Seejuures on tähtis ka mulje. Tegemist on taas usaldusega, mida demokraatliku ühiskonna kohtud peavad üldsusele – alates menetluspooltest – sisendama³⁸.

56. Eelotsusetaotlusest ilmneb, et eelotsusetaotluse esitanud kohtu küsimus puudutab üksnes objektiivset erapooletust juhul, kui üks ja seesama kohtunik või kollegiaalne kohtukoosseis täidab kohtumenetluse käigus erinevaid ülesandeid.

57. Sellega seoses tuleb tähele panna, et Euroopa Kohtu hinnangul ei ole siiski asjaolu, et esimesel korral asja arutanud kohtunikud osalevad teises kohtukoosseisus, mis peab sama asja uuesti arutama, iseenesest vastuolus õiglase kohtuliku arutamise nõuetega. Asjaolu, et üks või mitu kohtunikku osaleb järjestikustes kohtukoosseisudes ja täidab neis samu ülesandeid, näiteks presidendi või ettekandja-kohtuniku ülesandeid, on iseenesest tähtsusetu erapooletuse nõude järgimise hindamisel, kuna neid ülesandeid täidetakse kollegiaalses kohtukoosseisus. Niisugused kaalutlused kehtivad veel enam juhul, kui kaks järjestikust kohtukoosseisu ei aruta mitte sama asja, vaid kahte eraldiseisvat, kuid teatud määral seotud kohtuasja³⁹.

58. Seoses konkreetsemalt süüditunnistamise menetlustega tugines Euroopa Kohus erinevatele direktiivi 2016/343 sätete tõlgendamist puudutanud küsimustele vastates EIK praktikale, mille kohaselt keerulistes kriminaalmenetlustes, kus on mitu kahtlustatavat, kelle üle ei ole võimalik kohut mõista koos, tuleb riigisisel kohtul mõnikord kohtualuste süü hindamiseks viidata selliste kolmandate isikute osalemisele, kelle suhtes tehakse otsus hiljem. EIK täpsustas siiski, et kui need kolmandaid isikuid puudutavad asjaolud tuleb lisada, siis tuleb asjaomasel kohtul vältida enama teabe avaldamist, kui on nende isikute õigusliku vastutuse analüüsimiseks vaja, kelle suhtes ta parajasti lahendit teeb. Lisaks rõhutas see kohus, et kohtulahendite põhistus tuleb koostada sõnastuses, mis võimaldab vältida kolmandate asjasse puutuvate isikute suhtes potentsiaalset ennatlikku hinnangut, mis võiks kahjustada hilisemas menetluses nende vastu esitatavate süüdistuste õiglast analüüsi⁴⁰.

³⁷ Vt selle kohta 19. novembri 2019. aasta kohtuotsus A. K. jt (kõrgeima kohtu distsiplinaarkolleegiumi sõltumatus) (C-585/18, C-624/18 ja C-625/18, EU:C:2019:982, punktid 121–123).

³⁸ 19. novembri 2019. aasta kohtuotsus A. K. jt (kõrgeima kohtu distsiplinaarkolleegiumi sõltumatus) (C-585/18, C-624/18 ja C-625/18, EU:C:2019:982, punkt 128).

³⁹ 19. veebruari 2009. aasta kohtuotsus Gorostiaga Atxalandabaso vs. parlament (C-308/07 P, EU:C:2009:103, punktid 43–45).

⁴⁰ 5. septembri 2019. aasta kohtuotsus AH jt (süütese presumptsioon) (C-377/18, EU:C:2019:670, punkt 44).

59. Euroopa Kohus leidis, et direktiivi 2016/343 artikli 4 lõiget 1⁴¹ tuleb tõlgendada nii, et sellega ei ole vastuolus see, kui kokkuleppes, milles süüdistatav tunnistab oma süüd ja saab selle eest kergema karistuse ning mille peab kinnitama liikmesriigi kohus, osutatakse sõnaselgelt asjaomase kuriteo kaastäideviijatena mitte ainult sellele isikule, vaid ka teistele süüdistatavatele, kes ei ole oma süüd tunnistanud ning kelle suhtes jätkatakse kriminaalmenetlust eraldi, tingimusel, et ühelt poolt on see osutamine vajalik selle isiku õigusliku vastutuse kvalifitseerimiseks, kes kokkuleppe sõlmis, ja teiselt poolt märgitakse kokkuleppes selgelt, et nende teiste isikute suhtes jätkatakse kriminaalmenetlust eraldi ja nende süü pole seaduse kohaselt tõendatud⁴².

60. Ühes teises kohtuasjas leidis Euroopa Kohus, et direktiivi 2016/343 artiklit 3⁴³ ja artikli 4 lõiget 1 tuleb koosmõjus selle direktiivi põhjendusega 16 ning harta artikli 47 teise lõigu ja artikliga 48 tõlgendada nii, et nendega ei ole vastuolus see, kui liikmesriigi kohus teeb kahe isiku suhtes läbi viidavas kriminaalmenetluses kõigepealt kohtumääruse, millega nõustub ühe isiku süüditunnistamisega süüdistusaktis mainitud süütegudes, mille ta väidetavalt pani toime koos teise süüdistatavaga, kes end süüdi ei tunnista, ning seejärel teeb – olles hinnanud tõendeid, mis puudutavad neid tegusid, milles süüdistatakse seda teist isikut – otsuse selle teise isiku süü kohta, tingimusel, et selle teise isiku kui väidetavate süütegude kaastoimepanija mainimine on esiteks vajalik end süüdi tunnistanud isiku õigusliku vastutuse kvalifitseerimise seisukohast ning teiseks on viimati nimetatut puudutavas kohtumääruses ja/või süüdistusaktis selgelt märgitud, et selle teise isiku süü ei ole seaduse kohaselt tõendatud ning selle tuvastamiseks hinnatakse tõendeid ja tehakse eraldi kohtuotsus⁴⁴.

61. Kohtupraktikast täielikuma ülevaate andmiseks tuleb osutada ühele hiljutisele EIK otsusele, kus rakendati erapooletusega seotud üldpõhimõtteid. Nimetatud kohus leidis sellega seoses, et kuigi pelgalt seda, et asjas kohtuotsust tegev kohus on teinud varasemaid sama süütegu puudutavaid otsuseid, ei saa iseenesest käsitada asjaoluna, millega oleksid põhjendatavad kahtlused tema erapooletuses, võib kohtu erapooletuse küsimus siiski tekkida juhul, kui see varasem kohtuotsus sisaldab juba üksikasjalikku hinnangut hiljem kohtu all oleva isiku rollile mitme isiku poolt toime pandud süüteo, ning eelkõige juhul, kui varasemas kohtuotsuses on omistatud taotleja osavõtule konkreetne kvalifikatsioon või kui tuleb lugeda tõendatuks, et kohtu all oleva isiku tegu vastab *a posteriori* kõigile süüteo koosseisu tunnustele. Konkreetse juhtumi asjaolusid arvesse võttes võib selliseid tõiku käsitada nii, et need mõjutavad hilisemas menetluses kohtu all oleva isiku süü kohta tehtavat otsust ning võivad seetõttu tekitada objektiivselt põhjendatud kahtlusi selles, et riigisisel kohtul on hiljem kohtu all oleva isiku kohtuasja sisulistes küsimustes teatav eelhoiak juba selle isiku üle toimuva kohtumenetluse alguses⁴⁵.

62. EIK, kuhu pöördus üks hageja, kelle kohtuasja oli läbi vaadanud ja keda oli karistanud seesama kohtukoosseis, kes oli süüditunnistamise kokkulepete alusel eelnevalt karistanud kaebajaga koos toime pandud kuritegude eest teisi kaastoimepanijaid, tuvastas EIÕK artikli 6 lõike 1 rikkumise ning seda alljärgnevatel põhjustel. Nimetatud kohus märkis, et kuigi kohtuotsustes, millega kokkulepped kinnitati, ei tuvastatud kuidagi konkreetselt hageja süüd ning etteheidetava süüteo

⁴¹ Direktiivi 2016/343 artikli 4 lõikes 1 on sätestatud, et liikmesriigid võtavad vajalikud meetmed tagamaks, et kuni kahtlustatava või süüdistatava süü ei ole seaduse kohaselt tõendatud, ei osutata ametiasutuste avalikes avaldustes ega kriminaalmenetluses tehtud otsustes, välja arvatud nendes, milles otsustatakse süü küsimus, kõnealusele isikule kui süüdlasele.

⁴² 5. septembri 2019. aasta kohtuotsus AH jt (süütuse presumptsioon) (C-377/18, EU:C:2019:670, punkt 50). Tuleb märkida, et kohtuasjas, milles see kohtuotsus tehti, oli prokuröri ja ühe süüdistatava vahel sõlmitud kokkulepe esitatud kinnitamiseks eelotsusetaotluse esitanud kohtule, mis vastas *ad hoc* kohtukoosseisule, nagu ilmneb nimetatud kohtuotsuse punktist 22.

⁴³ Direktiivi 2016/343 artiklis 3 on sätestatud, et liikmesriigid tagavad, et kahtlustatavat ja süüdistatavat peetakse süütuks seni, kuni tema süüd ei ole seaduse kohaselt tõendatud.

⁴⁴ 28. mai 2020. aasta kohtumäärus UL ja VM (C-709/18, EU:C:2020:411, punkt 35).

⁴⁵ EIK 25. novembri 2022. aasta otsus Mucha vs. Slovakkia, (CE:ECHR:2021:1125JUD006370319, punkt 49).

laadist tingituna oli vajalik kirjeldada õigusvastaste tegude kooskõlastamist, oli seal faktiliselt täpselt määratletud hageja konkreetne roll selle süüteo toime panemises. Hoolimata sellest, et hagejat tähistati initsiaalide ja varjunimega, oli kohtuasja sisuliselt lahendav kohus suurepäraselt kursis hageja isiku ja tema rolliga ning mingisugust kahtlust ei saanud olla selles, et ta süüteo toimepanemises osales – olukord, mis võis ajendada kohut jääma samale seisukohale, mis võeti eelnevates kokkulepete kinnitamise kohta tehtud kohtuotsustes, nagu see võis ka kaastoimepanijaid ajendada jääma kindlaks oma varasematele avaldustele, mis puudutasid hageja osalemist süüteo toime panemises. Seetõttu leidis EIK, et hageja kaastäideviijate suhtes tehtud karistusotsuste sõnastust arvesse võttes rikkusid need hageja õigust sellele, et teda käsitataks süütuna kuni tema süü tõendamiseni, ning et pidades silmas seda, milline roll oli neil hageja enda suhtes läbi viidud kohtumenetluses, mida viis läbi sama kohtukoosseis, olid kohtu erapooletuses tekkinud kahtlused objektiivselt põhjendatud⁴⁶.

63. Osundatud kohtupraktikast tuleneb, et õiguslikult eraldiseisvad objektiivse erapooletuse ja süütuse presumptsiooni mõisted on tegelikult tihedalt seotud, kuna erapooletuse nõude rikkumine võib teatavatel tingimustel tuleneda selle presumptsiooni rikkumisest.

64. Käesoleval juhul on eelotsusetaotluse esitanud kohus märkinud, et PTga sõlmitud süüditunnistamise kokkuleppes kajastati süüdistusakti resolutsiooni tervikuna, seal mainiti ära süüdistatava toime pandud tegu ja selle õiguslik kvalifikatsioon ning karistuse liik ja määr, ent seal ei mainitud, lähtudes kohtuotsusest AH jt (süütuse presumptsioon)⁴⁷, nende süüdistatavate nimesid ega isikukode, kelle osas menetlus jätkus, ning see kokkulepe kinnitati ilma, et oleks kommenteeritud viimati nimetatud isikute osalemist inkrimineeritud tegude toime panemises või võetud seisukohta nende süü osas⁴⁸. Seega näib eelotsusetaotlusest tulenevat, et asjaomase süüditunnistamise kokkuleppe ja selle kohtuliku kinnitamise kohta tehtud otsuse sõnastus ei sisaldanud mis tahes eelhinnangut nende süüdistatavate süü kohta, kes end etteheidetavates tegudes süüdi tunnistama ei nõustunud. Neil asjaoludel ei näi olukord, kus eelotsusetaotluse esitanud kohus kinnitab kõigepealt süüditunnistamise kokkulepped ja hindab seejärel nende süüdistatavate karistusõiguslikku vastutust, olevat selline, mis oleks vastuolus objektiivse erapooletuse nõudega.

65. Tuleb siiski märkida, et süüdistatava PT olukord näib olevat vähemalt erandlik, kuna seesama eelotsusetaotluse esitanud kohus on täpsustanud⁴⁹, et üldiselt ja väljakujunenud kohtupraktika kohaselt märgitakse süüditunnistamise kokkulepetes ära sellist kokkulepet mittesõlminud süüdistatavate täisnimed ja isikukoodid. Sellele lisandub asjaolu, et neis kokkulepetes ja nende kinnitamise kohta tehtavates kohtuotsustes ei ole tingimata sõnaselgelt märgitud seda, et neid süüdistatavaid süüdistatakse eraldi kriminaalmenetluses ning et nende süü ei ole seaduse kohaselt tõendatud, mille selget ära märkimist on Euroopa Kohus nõudnud süütuse presumptsiooni järgimist hinnates⁵⁰. Hinnangu andmisel sellele, kas vaidlusalused Bulgaaria õigusnormid – nii nagu liikmesriigi kohtud neid kohaldavad – on liidu õigusega kooskõlas, võib nende asjaoludega olla objektiivse erapooletuse seisukohast põhjendatav see, et selliste kokkulepete kinnitamine on *ad hoc* kohtukoosseisu pädevuses, mida möönab ka eelotsusetaotluse esitanud kohus ise⁵¹.

⁴⁶ EIK 25. novembri 2022. aasta otsus *Mucha vs. Slovakkia*, (CE:ECHR:2021:1125JUD006370319).

⁴⁷ 5. septembri 2019. aasta kohtuotsus (C-377/18, EU:C:2019:670).

⁴⁸ Anonümiseerimata jätmine on oluline kaalutlus ennekoike süütuse presumptsiooni järgimist puudutavas diskussioonis.

⁴⁹ Vt eelotsusetaotluse punktid 31 ja 32.

⁵⁰ 5. septembri 2019. aasta kohtuotsus AH jt (süütuse presumptsioon) (C-377/18, EU:C:2019:670, punktid 45 ja 49). Vastuses Euroopa Kohtu küsimustele märkis eelotsusetaotluse esitanud kohus, et sellekohase märkuse tegemiseks võib kokkuleppe kinnitamiseks pädev kohtukoosseis teha ettepaneku kokkulepet muuta.

⁵¹ Vt eelotsusetaotluse punktid 31 ja 32.

66. Igal juhul ei saa käesoleva ettepaneku punktis 64 esitatust minu arvates järeldada, et ELL artikli 19 lõike 1 teist lõiku tuleb koosmõjus harta artikliga 47 tõlgendada nii, et kõnealused liikmesriigi õigusnormid on sellega vastuolus. Olemata kaugeltki eelviidatud nõuetega vastuolus, suurendab see, et süüditunnistamise kokkulepete kinnitamise pädevus läheb automaatselt algul kriminaalasja läbi vaatama asunud kohtult üle *ad hoc* kohtukoosseisule, igal juhul enda süüd mittetunnistanud kaassüüdistatavate üle õigust mõistma pidava kohtu objektiivset erapooletust, välistades nii võimaluse, et kohus näib erapoolik, mis võib nõrgendada usaldust, mida kohtud peavad demokraatlikus ühiskonnas ja õigusriigis õigussubjektidele sisendama⁵².

– *Kriminaalmenetluse vahetuse põhimõte*

67. EIK praktikale tuginedes viitas Euroopa Kohus sellele põhimõttele, kui temalt küsiti direktiivi 2012/29/EL⁵³ teatavate sätete ulatuse kohta seoses selliste liikmesriigi õigusnormidega, mille kohaselt peab uus kohtukoosseis kannatanu uuesti üle kuulama, kui üks menetluse pooltest ei nõustu sellega, et kõnealune kohtukoosseis tugineb esimese ülekuulamise protokollile.

68. Euroopa Kohus märkis, et üks õiglase kriminaalkohtumenetluse oluline element on see, et süüdistataval on võimalus olla vastamisi tunnistajatega selle kohtu juuresolekul, kes lõpuks teeb otsuse, ning see vahetuse põhimõte on kriminaalmenetluse oluline tagatis, sest kohtuniku tähelepanekutel tunnistaja käitumise ja usaldusväärsuse kohta võivad olla süüdistatava jaoks tõsised tagajärjed. Järelikult tuleb juhul, kui otsust tegevat kohtukoosseisu on pärast olulise tunnistaja ülekuulamist muudetud, tunnistaja põhimõtteliselt uuesti üle kuulata. Vahetuse põhimõtet ei saa siiski käsitada nii, et see ei luba teha menetluse ajal mis tahes muudatust kohtukoosseisus. Ilmselgete halduslike või menetluslike probleemide tekkimisel võib kohtuniku menetluses jätkamine osutuda võimatuks. Selleks, et asja arutamist üle võtavad kohtunikud tunneksid hästi kohtuasja asjaolusid ja argumente, võib võtta meetmeid, näiteks andes neile protokollid, kui tunnistaja usaldusväärsust ei ole kahtluse alla seatud, või kuulates uues kohtukoosseisus uuesti ära poolte suulised seisukohad või olulised tunnistajad⁵⁴.

69. Seega eeldab vahetuse mõiste otsuse langetaja otsest seost isikuga, kelle suhtes kohtuotsus tehakse, mis tähendab, et kohtunikul, kes kohtuistungil ei osale, ei ole lubatud kohtuasja lahendada⁵⁵.

70. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu sõnul väljendub see vahetuse põhimõte NPK artiklites 18 ja 55, mis tagavad kaitse osalemise menetluses selle kohtukoosseisu juuresolekul, kes peab asjas sisulise otsuse tegema, samas kui NPK artiklis 384a on sellest kõrvale kaldutud. Eelotsusetaotluse esitanud kohus märgib, et see, kui asetada kaitse olukorda, kus kohus peab sisulise otsuse tegema selliste tõendite pinnalt, mida on uuritud ja mille üle vaieldud teise kohtukoosseisu ees, rikuks õigust tõhusale kohtulikule kaitsele. See kohus oleks tuttav üksnes menetlusdokumentidega, ent ei oleks osalenud tõendite kogumise ja hindamise protsessis kaitse juuresolekul ja kontrolli all.

⁵² Vt selle kohta 15. juuli 2021. aasta kohtuotsus komisjon vs. Poola (kohtunike distsiplinaarkord) (C-791/19, EU:C:2021:596, punkt 60).

⁵³ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 25. oktoobri 2012. aasta direktiiv, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK (ELT 2012, L 315, lk 57).

⁵⁴ 29. juuli 2019. aasta kohtuotsus Gambino ja Hyka (C-38/18, EU:C:2019:628, punktid 43 ja 44).

⁵⁵ Vt kohtujurist Léger' ettepanek kohtuasjas Baustahlgewebe vs. komisjon (C-185/95 P, EU:C:1998:37, punktid 82 ja 83) ning kohtujurist Saugmandsgaard Øe ettepanek kohtuasjas Komisia za zashtita ot diskriminatsia (C-824/19, EU:C:2021:324, punkt 62). Juhin tähelepanu ka sellele, et Euroopa Kohtu kodukorra artikli 32 lõikes 2 on sätestatud, et „[k]ui on toimunud kohtuistung suuliste seisukohtade ärakuulamiseks, võivad nõupidamisel osaleda üksnes kohtuistungil osalenud kohtunikud [...]“.

71. See eelotsusetaotluse esitanud kohtu seisukoht eirab minu arvates süüditunnistamise menetluse eripära ja autonoomsust, mille kohta on EIK juba saanud võimaluse oma seisukoht võtta. EIK on leidnud, et karistusõigusliku kokkuleppe sõlmimise menetlusega, mis päädib kriminaalsüüdistuse kohta otsuse langetamisega lihtsustatud kohtuliku läbivaatamise tulemusena, kaasneb sisuliselt teatavatest menetlusõigustest loobumine, mis iseenesest ei ole probleem, kuna ei EIÖK artikli 6 sõnastus ega mõte ei keela asjaomasel isikul talle antud tagatistest vabatahtlikult loobuda. Õigustest loobumise kehtivust puudutavate põhimõtete kohaselt peab hageja nõustumine kokkuleppega vastama seega järgmistele tingimustele: esiteks peab nõusolek olema antud tõepoolest vabatahtlikult ning täielikus teadmises asjaoludest ja seda liiki kokkuleppega kaasnevatest õiguslikest tagajärgedest ning teiseks peab kokkuleppe sisu ja see, kas poolte poolt selle sõlmimisele eelnenud menetlus oli õiglane, olema piisavalt kohtulikult kontrollitav⁵⁶.

72. Sõlmides prokuröriga kokkuleppe, millega ta tunnistas end talle etteheidetavates tegudes süüdi ja nõustus karistusena vangistusega, mis tingimisi kohaldamata jäetakse, loobus PT sellest, et tema kohtuasja arutatakse tavamenetluses vastavalt NPK artikli 381 lõikele 6, ja seega sellest, et tema kohtuasja sisuline läbivaatamine hõlmab asjas sisulise otsuse tegemiseks pädeva kohtu ees kohtuistungil toimuvat võistlevat arutelu tõendite üle. Süüditunnistamise menetluse näol on tegemist ühe kriminaalasjades õigusemõistmise erilise viisiga, kuna see on süüdistatava ja teda abistava kaitsja valikust lähtuv alternatiiv üldmenetlusele. Osutades eelnimetatud menetluses kohaldamisele kuuluva vahetuse põhimõtte rikkumisele näib eelotsusetaotluse esitanud kohtu arutluskäigus olevat minu meelest tähelepanuta jäänud süüditunnistamise menetluse tegelik õiguslik-faktiline eesmärk, milleks on kriminaalasjade lihtsam ja kiirem lahendamine ja mida EIK on pidanud õiguspäraseks⁵⁷.

73. Neil asjaoludel ei saa väita, et kõigi süüdistatavate suhtes kriminaalasja algul menetlenud kohtu asemel ühega neist süüdistatavatest sõlmitud süüditunnistamise kokkuleppe kinnitamise pädevuse andmine *ad hoc* kohtukoosseisule oleks iseenesest kriminaalmenetluse vahetuse põhimõttega vastuolus. On siiski vajalik, et sellel kohtukoosseisul oleks võimalus tagada piisav kohtulik kontroll, nagu nõuab EIK⁵⁸, kusjuures tuleb märkida, et eelotsusetaotluse esitanud kohus ei ole esitanud mis tahes andmeid, mis võiksid kinnitada vastupidist⁵⁹.

⁵⁶ EIK 29. aprilli 2014. aasta otsus Natsvlshvili ja Togonidze vs. Gruusia, CE:ECHR:2014:0429JUD000904305, punktid 91 ja 92.

⁵⁷ EIK hinnangul ei anna karistuskokkuleppe üksnes olulist eelist, mis seisneb võimaluses lahendada kriminaalasju kiiresti ning vähendada kohtute, prokuratuuri ja kaitsjate töökoormust, vaid see on ka – vähemalt kui seda õigesti rakendatakse – tõhus vahend korruptsiooni ja organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemisel ning üks tegur, mis vähendab otsusega mõistetavate karistuste hulka ja seeläbi ka kinnipeetavate arvu (EIK 29. aprilli 2014. aasta otsus Natsvlshvili ja Togonidze vs. Gruusia, CE:ECHR:2014:0429JUD000904305, punkt 90).

⁵⁸ Vastuses Euroopa Kohtu küsimustele täpsustas eelotsusetaotluse esitanud kohus, et kokkuleppe kohtulik kinnitamisel küsitleb pädev kohus kokkuleppe allkirjastanud süüdistatavat materiaalõiguslike (süü tunnistamine) ja menetluslike (loobumine kohtuotsuse tegemisest tavamenetluses) aspektide kohta ning kinnitab kokkuleppe vaid juhul, kui asjaomane isik neid kinnitab.

⁵⁹ Märgin, et eelotsusetaotluse esitanud kohus leiab ka, et kuna kohtu pädevuses on teha ettepanekuid kokkuleppe muutmiseks selliselt, et karistust raskendatakse, on kaitsel „alati“ õiguslik huvi selle vastu, et otsuse teeks see kohus, kes on tõendeid kogunud kaitse osavõtul ja kontrolli all. Tuleb rõhutada, et need kaalutlused on puhtalt spekulatiivsed või lausa vastuolulised, kuna seesama kohus märgib eelotsusetaotluse punktides 51 ja 52, et sõlmitud süüditunnistamise kokkuleppega saab süüdistatav kergema karistuse kui see, mis talle oleks mõistetud tavamenetluses.

Teiste süüdistatavate üksmeelse nõusoleku nõue

74. Eelotsusetaotluse esitanud kohus kahtleb, kas ELL artikli 19 lõike 1 teise lõiguga koostööd teha artikliga 47 on kooskõlas liikmesriigi õigusnorm, mis seab süüditunnistamise kokkuleppe kohtuliku kinnitamise eeltingimuseks kaassüüdistatavate üksmeelse nõusoleku⁶⁰. Selle nõude tõttu piiratakse põhjendamatult süüdistatava võimalust kasutada „seadusega ette nähtud õiguskaitsevahendit“, mis annaks talle võimaluse saada kergem karistus kui see, mis talle oleks mõistetud tavamenetluses.

75. Eelotsusetaotluse ebatraditsioonilist sõnastust arvesse võttes on kõigepealt oluline rõhutada, et asjaomast süüditunnistamise menetlust ei saaks käsitada õiguskaitsevahendina või sellega samaväärse mehhanismina ehk õiguses ette nähtud võimalusena kritiseerida ja vaidlustada kohtus mingisugust väidetavalt õigusvastast olukorda.

76. Tervikuna vaadates tuleb eelotsusetaotlust minu arvates tõlgendada nii, et seal on viidatud võimalikule rikkumisele seoses süüdistatava õigusega õiglasele menetlusele ning konkreetsemalt kaitseõiguste rikkumisele. Juhin siinkohal tähelepanu sellele, et ELL artikli 19 lõike 1 teise lõigu sisu määratletakse harta artiklist 47 lähtudes. Euroopa Kohus on täpsustanud, et tõhusa kohtuliku kaitse aluspõhimõte, mis on üle kinnitatud harta artiklis 47, ja EIÕK artiklis 6 sisalduv mõiste „õiglane kohtumenetlus“ koosnevad erinevatest elementidest, mille hulka kuulub eelkõige kaitseõiguste tagamine⁶¹.

77. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu hinnangul näevad mõned raamotsuste 2004/757 ja 2008/841 sätted ette karistuse vähendamise võimaluse juhul, kui süüdistatav teeb koostööd, samadel tingimustel nagu need, mis võimaldavad süüditunnistamise kokkuleppe sõlmimist. Asjaolu, et viimati nimetatud kokkuleppe kohtuliku kinnitamise tingimuseks on kaassüüdistatavate nõusolek, rikub enda karistusõiguslikku vastutust tunnistanud süüdistatava õigust sellise karistuse kergendamisega samatähendusliku kokkuleppe sõlmimiseks, ilma et sellise õiguse piiramine oleks kooskõlas proportsionaalsuse põhimõttega⁶², mis läheb vastuollu kaitseõiguste järgimise kohustusega.

78. Mulle teadaolevalt ei taga aga ükski liidu õiguse säte – ei esmase õiguse ega teisese õiguse aktide oma – kriminaalmenetluses kahtlustatavale või süüdistatavale õigust karistuse kergendamisele kõnealuses olukorras ja eelkõige prokuröriga süüditunnistamise kokkuleppe sõlmimise korral. Seejuures on Euroopa Kohus märkinud, et kuna direktiivi 2016/343 artikli 7 lõige 4 ei pane liikmesriikidele kohustust tagada, et kohtud kahtlustatava või süüdistatava koostööd arvesse võtaksid, siis ei anna see süüdistatavale mingit õigust lühemale karistusele, kui ta teeb õiguskaitseasutustega koostööd, näiteks sõlmides prokuröriga kokkuleppe, milles ta tunnistab oma süüd⁶³. Samuti on Euroopa Kohus leidnud, et direktiivi 2012/13 artikli 6 lõige 4 –

⁶⁰ Täpsustan, et eelotsusetaotluse esitanud kohus (või tema eellasena tegutsenud kohus) on seda konkreetset menetlusnormi puudutava küsimusega pöördunud Euroopa Kohtu poole juba kolmel korral. 5. septembri 2019. aasta kohtuotsuses AH jt (süütuse presumpatsioon) (C-377/18, EU:C:2019:670, punkt 28) märkis Euroopa Kohus, et talle ei esitatud küsimust selle kohta, kas liidu õigusega on kooskõlas liikmesriigi õigusnormid, mille kohaselt on enda süüdi tunnistamist ja selle eest kergema karistuse määramist hõlmava kokkuleppe sõlmimise korral selle kohtuliku kinnitamise tingimuseks teiste süüdistatavate nõusolek. Ootamata ära käesolevas kohtuasjas antavat Euroopa Kohtu vastust, pöördus eelotsusetaotluse esitanud kohus uuesti Euroopa Kohtu poole küsimusega, mis puudutab sellise õigusnormi kooskõla liidu õiguse ja eelkõige harta artikliga 20 (menetluses olev kohtuasi C-398/23).

⁶¹ 15. juuli 2021. aasta kohtuotsus komisjon vs. Poola (kohtunike distsiplinaarkord) (C-791/19, EU:C:2021:596, punkt 203).

⁶² Eelotsusetaotluse esitanud kohus viitab sõnaselgelt harta artiklile 52.

⁶³ 24. septembri 2019. aasta kohtumäärus Spetsializirana prokuratura (süütuse presumpatsioon) (C-467/19 PPU, EU:C:2019:776, punkt 34). Viimati nimetatud punktile viidates leidis Euroopa Kohus selle kohtumääruse punktis 42, et „liidu õigus“ ei pane liikmesriikidele mingit kohustust võtta oma otsuse tegemisel arvesse kahtlustatavate ja süüdistatavate koostöövalmidust, eelkõige sellise kokkuleppe sõlmimise teel prokuröriga, milles isik tunnistab oma süüdi ja saab selle eest kergema karistuse.

mis näeb ette kohustuse teavitada kahtlustatavat või süüdistatavat kõigist muudatustest talle esitatud kahtlustuse või süüdistuse sisus, kui see on vajalik õiglase menetluse tagamiseks – ega harta artikli 48 lõikes 2 sätestatud kaitseõigused ei nõua, et kahtlustatava või süüdistatava teabe saamise õiguse raames saaks viimane taotleda pärast kohtuliku arutamise algust kokkuleppelise karistuse kohaldamist juhul, kui muutunud on süüdistuse aluseks olevad faktilised asjaolud või muudetud on süüdistuse aluseks olevate faktiliste asjaolude õiguslikku kvalifikatsiooni⁶⁴.

79. Direktiivi 2016/343 artikli 7 lõigetes 1 ja 2⁶⁵ sõnastatud kahtlustatava ja süüdistatava õigusest etteheidetava süüteo kohta ütlusi mitte anda ja end mitte süüstada, ei saa järeldada, et neil on oma süü tunnistamise korral õigus kergemale karistusele, kuna selle artikli lõike 4 ühemõtteline sõnastus välistab sellise tõlgenduse.

80. Tuleb pealegi tõdeda, et sellist õigust ei taga ka kõne all olevad liikmesriigi õigusnormid. Kokkuleppelise karistuse kohaldamist käsitlevale kokkuleppele eelnev menetlus on eriline süüteoasjades õigusemõistmise menetlus, mille rakendamise otsustab prokurör omatahtsi kas enda algatusel või süüdistatava kaitsja taotlusel, kui süüdistatav talle etteheidetavaid tegusid tunnistab. Seega ei ole sel isikul õigust oma asja lahendamisele sellises menetluses, isegi kui ta oma süüd tunnistab, võttes arvesse, et kinnitamiseks esitamiseks peab kokkuleppe olema tingimata allkirjastanud ka prokurör⁶⁶. Veelgi enam ei ole süüdistataval, juhul kui prokurör otsustab seda menetlust kasutada ning kui ta nõustub talle pakutud karistusega, õigust selle kinnitamisele pädeva kohtu poolt, kelle jaoks ei ole siduv ei prokuröri ettepanek ega asjaomase isiku poolne sellega nõustumine. NPK artikli 382 lõikest 8 tuleneb, et kui kohus keeldub süüditunnistamise kokkuleppe kinnitamisest, saadab ta asja tagasi prokurörile.

81. Seetõttu ei saa sellist nõusoleku nõuet nagu põhikohtuasjas käsitletav, mis peab olema karistuskokkuleppe kinnitamiseks täidetud olema, käsitada nõudena, mis rikub õigust õiglasele menetlusele ja konkreetsemalt kaitseõigusi.

Ettepanek

82. Eeltoodud kaalutlustest lähtudes teen Euroopa Kohtule ettepaneku vastata Sofiyski gradski sadile (Sofia linnakohus, Bulgaaria) järgmiselt:

ELL artikli 19 lõike 1 teist lõiku koostoimes Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikliga 47 tuleb tõlgendada nii, et sellega ei ole vastuolus liikmesriigi õigusnormid, mille kohaselt on sellise kokkuleppe kohtulik kinnitamine, millega üks süüdistatavatest tunnistab end talle etteheidetavate süütegude toimepanemises süüdi, saades selle eest kergema karistuse, esiteks antud muu kui algul seda kriminaalasja lahendama asunud kohtu pädevusse ning teiseks võimalik vaid tingimusel, et selle kokkuleppega nõustuvad kõik teised süüdistatavad, kes enda karistusõiguslikku vastutust ei tunnista.

⁶⁴ 13. juuni 2019. aasta kohtuotsus Moro (C-646/17, EU:C:2019:489, punktid 63 ja 72).

⁶⁵ Euroopa Kohus on rõhutanud, et EIK on leidnud, et kuigi EIÕK artiklis 6 ei ole vaikimisõigust sõnaselgelt nimetatud, on see õiglase menetluse mõiste keskmesse kuuluv üldtunnustatud rahvusvaheline norm (2. veebruari 2021. aasta kohtuotsus Consob (C-481/19, EU:C:2021:84, punkt 38 ja seal viidatud kohtupraktika)).

⁶⁶ Vt NPK artikli 381 lõiked 1 ja 6.